

REVISTA

DEL

CENTRE DE LECTURA

ANY IX.

REUS, SETEMBRE DE 1928

Núm. 185

L'escultor Francesc Bonifàs i l'altar del Sant Crist de l'església del Morell

L'eminent arquitecte vallenc senyor Cèsar Martinell ha dedicat bona part de les seves activitats d'investigador del nostre passat artístic a esbrinar els antecedents i la personalitat dels germans Lluís i Francesc Bonifàs, escultors, nats a Valls, i a estudiar l'obra importantíssima de tots dos, particularment del primer. Els seus primers treballs aparegueren a la *La Crònica de Valls* ("Els Escultors Bonifàs") el 16 d'agost de 1913 i a *La Veu de Catalunya* l'11 de setembre de 1916. L'any següent publicà, a Valls, el "Llibre de Bonifàs" curiós manuscrit original de Lluís que conté moltes dades biogràfiques. En 1921, al *Butlletí Arqueològic* de Tarragona, una conferència donada a la Societat Arqueològica d'aquella ciutat sobre el tema "Francesc Bonifàs: Escultor vallenc resident a Tarragona". Finalment, en la seva obra monumental "*La Seu Nova de Lleida*" ha vingut a ampliar considerablement aquest estudi sobre la personalitat artística dels Bonifàs, sobretot de Lluís Bonifàs.

Lluís i Francesc Bonifàs foren els darrers representants d'una llarga dinastia d'escultors. En primer lloc, hom té notícies de llur rebosavi, fill de Barcelona i mort a Riudoms en 1697, escultor, autor, segons Lluís diu en el seu "Llibre" de l'"estatua de marmol de la piramida de Sta. Aularia del padró de Barcelona que es de las bonas estatuas que y ya". De l'avi se'n sap que es digué Lluís i que també nasqué a Barcelona; ell fou qui es traslladà a Valls per a passar la resta de la seva vida morint-hi en 1765, als vintanta dos anys. El pare, Baltasar, fou també escultor encara que no se'n sàpiga cap obra. Els fills, Lluís i Francesc Bonifàs i Massó, nasqueren a Valls el 5 de maig de 1730 i el

28 de juliol de 1735, respectivament. Els ascendents d'aquests Bonifàs eren coneguts per Bonifaci. Fou Lluís qui modificà el cognom. Ell mateix diu haver "trobat en les papers entichs, que lo propi apelido nostre es Bonifàs, lo que se diuan Bonifaci".

Aquestes generacions d'escultors enlassaren, com diu Cèsar Martinell, l'art del segle disset amb el del segle dinou.

Francesc Bonifàs i Massó nasqué, com hem dit, a Valls el dia 28 de juliol de 1735 i morí a Tarragona el 3 de febrer de 1806. Fou deixeble del seu avi i a l'any 1771, o sigui als 36 d'edat, fou nomenat membre de mèrit de l'Acadèmia de Sant Ferran, havent tramès a aquesta corporació, fundada, com és sabut, per Carles III, un baix relleu representant Sant Carles Borromeu administrant el Viàtic a un malalt de l'Hospital de Milà.

Com diu el senyor Martinell, Francesc Bonifàs vivia a Tarragona, on estava establert, i treballava independentment del seu germà Lluís, però de vegades s'auxiliaren com succeí l'any 1774 que ajudat per Isidre Espinal, també escultor, Francesc obrà l'altar major de Sarral, la trassa del qual havia fet Lluís. Abans, però, havia treballat temps a Valls, al costat del seu germà i àdhuc ambdós posaren una escola d'escultura un dels deixebles més famosos de la qual fou Ramon Amadeu.

Tant Lluís Bonifàs com el seu germà Francesc treballaren per Reus. A l'ermita de la Mare de Déu de la Misericòrdia, al cambril, hi tenim les figures de Rebeca i Judit degudes al primer (1773) i les d'Ester i Abigail tallades pel segon; el retaule de l'altar de Santa Rita del mateix santuari és obra de Lluís, i encara d'altres.

Altres vegades treballaren en col·laboració amb artistes reusencs. Francesc, per exemple, obrà els retaules de les capelles de Sant Pelegrí, Sant Roc i Sant Isidre, de la Catedral nova de Lleida i el seu cunyat, Francesc Bellver, mestre fuster de Reus, qui féu també l'arquitectura del cor tan admirablement tallat per Lluís, cuidà de la part arquitectònica. Els dos artistes, Francesc Bonifàs i Francesc Bellver, perceberen per l'obra dels dits altars la quantitat de sis mil lliures.

En conjunt, les obres degudes a Francesc Bonifàs, fins ara reconegudes com a tals, són les següents:

1762. Un retaule de Sant Francesc de Paula amb un tauló de Santa Rosalia sota, dauurat pel tarragoní Josep Lletget, per a la parròquia de Sant Martí de Maldà.

1763. Una imatge del Sant Crist, encarnada per Lletget, per al mateix poble.

1771. El baix relleu que li valgué ésser nomenat acadèmic de Sant Ferran.

1774. L'altar major de Sarral trassat pel seu germà, ajudat per Isidre Espinal, ja esmentat.

1775-85. Els tres retaules per a la Catedral nova de Lleida.

1795. L'altar major de l'església dels Carmelites de Vilanova i Geltrú, que costà 3.000 lliures.

Sense cronologia coneguda, hom sap que obrà un altar de la Verge de la Misericòrdia, avui desaparegut, amb destí al convent de Sant Francesc de la nostra ciutat, els tres petits retaules de les capelles adjacents al Cambril de l'Ermita de la Misericòrdia, també de Reus, i dintre el mateix cambril les dues escultures ja esmentades de les matrones Abigail i Ester.

El senyor Martinell creu que se li poden atribuir l'altar de Sant Narcís de la nostra

església de la Sang i les imatges de Sant Josep, Sant Joaquim i Santa Anna de l'altar major de Misericòrdia.

Quant a l'altar de Sant Narcís, hi ha al nostre Arxiu Municipal una carta del canonge Dr. Francesc Baldrich, les bones relacions del qual amb Francesc Bonifàs podrem més tard comprovar, en la qual diu als Regidors de Reus el següent: "Jo me interessaria per la part del Escultor Francesch Bonifàs y si V. M. se interessaven amb los Administradors de la Congregació de la Sanch, quedaria esta dependencia finalizada". Aquesta lletra està datada el dia 11 de juliol de 1764. Com diu Martinell, s'endevina per aquesta lletra un litigi que anava a comensar i la possible existència d'una obra de Francesc Bonifàs a l'església de la Congregació. Pel seu estil i època, el susdit retaule podria ésser el de Sant Narcís.

Per Torredembarra féu el retaule de Santa Rosalia.

Per la Cartoixa d'Scala Dei obrà els del Beat Nicolau Albergati, Santa Rosalia, la Concepció, Santa Magdalena, la Transfiguració del Senyor i la Verge del Roser. Aquest darrer per a la Conreria.

Resten encara les obres que féu per a Valls i Tarragona. A la primera localitat es conserven la llitera de la Verge de l'Assumta, i tal volta el Sant Sepulcre que surt a la processó del Divendres Sant i el Sant Crist de l'església de Sant Joan. A Tarragona, els altars de Sant Oleguer, Sant Agustí i Sant Miquel i dos medallons de Santa Isabel, a la Catedral. Més altres obres menys importants i altres de paternitat dubtosa.

No figura en aquesta llista que no sabem si gràcies a noves investigacions portades a cap pel senyor Martinell podria actualment ésser ampliada, una obra que Francesc Bonifàs féu per a l'església del Morell durant els anys 1764-65, encomanada a l'artista pel canonge Francesc Baldrich, el mateix que ja hem trobat fent la part de Bonifàs en la qüestió suscitada entre aquest i la Congregació de la Sang de Reus, o sigui un retaule del Sant Crist per a una de les capelles d'aquella església.

Aquesta obra que hem volgut donar a conèixer per tal de contribuir a aclarir la biografia de tan remarcable escultor que mereix ésser ben conegut dels reusencs i fornir al senyor Martinell noves dades que puguin facilitar-li l'estudi definitiu de la família Bonifàs, la trobem ben documentada en un manuscrit existent a la Biblioteca del nostre CENTRE DE LECTURA.

Aquest manuscrit es titula: "Llibre major de diferents papers authentics, com son finiquitos sobre varis assumptes, diferents comptes y recivos sobre assumptes de que he estat encarregat en varias ocasions, com se expresa llargament en lo Indice següent. Llibre IV. de Documents y Papers authentics. Arreglat enlo any 1771".

Don Francesc de Baldrich era Canonge, Inquisidor, Subdelegat de la Sta. Creuada, Sub-Collector d'Espolis i Vacants de l'Arquebisbat de Tarragona.

El llibre conté qüestions diverses, algunes d'elles d'interès històric local i comarcal de les quals potser ens ocuparem un altre dia. El seu títol, transcrit més amunt, ja dóna a comprendre de què es tracta. Com hem dit, ens concretem ara a parlar de la capitulació de Francesc Bonifàs i Francesc de Baldrich sobre el retaule del St. Crist de l'església del Morell.

Aquesta capitulació de Bonifàs, així com tots els rebuts de l'escultor i els operaris que treballaren en l'obra, estan reunits sota el número 50 de l'índex del llibre.

L'altar del Sant Crist de l'església del Morell era propietat de la casa Baldrich de la dita vila, segons fa constar el mateix anotador a l'encapsalament dels documents que ens ocupen.

"Altar del Christo per una de las Capellas de Iglesia del Morell que fiu fer Yo Don Francisco de Baldrich, Canonge de la Santa Iglesia de Tarragona per ser dita Capella propia de la Casa antigua de Baldrich, y primitiva Iglesia de dit Poble".

"Lo consert de dit Altar fonch ab Francesch Bonifàs Escultor de Tarragona als 24 de Mars de 1764, y se posà dit Retaula en dita Iglesia del Morell als 26 de Mars de 1765".

A les despeses de l'obra contribuïren don Francesc de Baldrich i el poble de Morell com es llegeix en una "advertencia" que segueix a les ratlles anteriorment transcrites

"Advertencia. En lo any 1765 trobantme Yo Don Francisco de Baldrich Subcolector de Espolis y Vacants del Arquebisbat fiu aseñalar de aquells Rams 278 ll. per adornos y ornamentals de la Iglesia del Morell; y convinguí ab los Regidors de dit Poble, que com jo fés treballar lo dit Retaula me donarían 78 ll. de la referida partida, porque lo dit Retaula los convenia molt, y en efecte se feu així, pagant jo, com paguí, tot lo demás import de diner meu".

El contracte amb Bonifàs és del tenor següent:

"Sobre lo Retaula del Sant Christo del Morell.

"Sobre lo retaula anomenat lo Sant Christo del Morell fabricant per Francesch Bonifàs Escultor de la Ciutat de Tarragona ab lo Illustre Senyor Don Francisco de Baldrich Prevera y Canonge de la Santa Cathedral Iglesia de dita Ciutat, y dit Francesch Bonifàs han estat fets y per un y altre firmats los pactes avall escrits y següents.

"Primo dit Francesch Bonifàs se obliga fer lo Retaula del Sant Christo en una de las Capellas de la Iglesia Parroquial de la dita Vila del Morell conforme demostra la planta que queda firmada per ma propia de dit Illustre Senyor Canonge, y dit Francesch Bonifàs, y si be en la planta de dit Retaula se demostra haverse de fer la figura Principal del Sant Christo, pero la veritat es que aquella no queda ajustada ab lo contracte ni estarà obligat a ferla dit Francesch Bonifàs, si sols lo demás que demostra la planta, y tot lo que en ella se dissenya deurà ser de fusta bona, y rebadora.

"Item en altre Capítol lo referit Illustre senyor Canonge se obliga donar y pagar a dit Francesch Bonifàs Escultor sobredit per lo preu de dit Retaula la quantitat de dos centas lliuras ab dos pagas esto es una de la mitat del preu sobredit vuy dia present y avall escrit, y la restant mitat a dit preu lo dia en que serà posat dit Retaula.

"Item lo dit Illustre Senyor Canonge se obliga a fer portar dit Retaula a la Iglesia

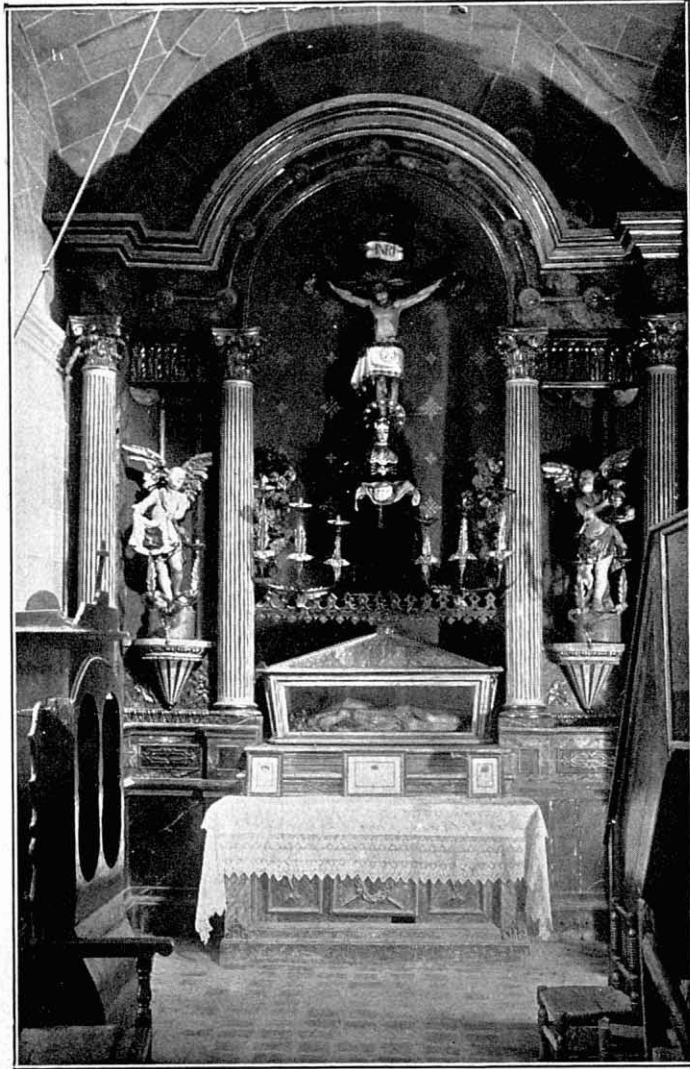

Foto. Josep Prunera

L'ACTUAL ALTAR DEL SANT CRIST DE L'ESGLÉSIA DEL MORELL

del Morell à sas costas, devent donar asistencia a un Mestre de Casas, y un Manobre, per tot lo que se aurà menester, pera colocar y plantar dit Retaula à son puesto.

“Item dit Francesch Bonifàs se obliga a tenir finit dit Retaula per tot lo present any 1764, los quals pactes finiran en Tarragona als 24 de Mars de 1764.

Francesch Bonifàs Escultor”.

En aquest document i en els següents la única lletra autogràfica de Bonifàs és la de les seves signatures.

SIGNATURA AUTOGRÀFICA DE L'ESCUPTOR FRANCESC BONIFÀS

A continuació segueixen dos rebuts signats pel mateix Bonifàs corresponents a les dues pagues de cent lliures estipulades. En el segon hi afegeix quinze lliures per la mesa de l'altar.

“Tinch rebut del Sobredit Illustre Senyor Don Francisco de Baldrich cent lliuras per la primera paga de dit Retaula, y per ser la veritat fas lo present en Tarragona vuy dit dia 24 de Mars 1764. Son. 100 ll.

Francesch Bonifàs”.

“Tinch rebut de dit Illustre Senyor Cent lliuras en satisfacció de tot lo preu del Retaula sobre explicat, y de altre part he rebut quinze lliuras per la Mesa à la Italiana per lo sobre dit Retaula qual Mesa no entrà en lo concert del Retaula. Tarragona 28 de Mars 1765. Son. 115 ll.

Francesch Bonifàs Escultor”.

Segueixen encara altres rebudes, les unes signades pel mateix escultor y les altres per diversos artesans que treballaren en l'obra de l'altar.

Bonifàs diu haver rebut la quantitat de quaranta lliures “per la fabrica del Sant Christo per lo referit Altar, perque esta Imatge tampoch no vingué compresa en lo preu fet sobredit”. El document està datat a Tarragona el 1 de novembre de 1766.

A la mateixa ciutat, el 24 de febrer de 1768, confessa haver rebut divuit lliures “per lo cost a tingut de afundir la Pastera del Retaula del Sant Christo dos palms per lo rodedor”.

El daurador Josep Lletget, de Tarragona, qui hem vist més amunt collaborar altres vegades amb Bonifàs, cobrà vint-i-cine lliures “per haver encarnat lo Sant Christo”, el dia 23 de febrer del mateix any.

El seller tarragoní Ignasi Llanés cobrà “per una bosa de cuyro pera portar lo dit Sant Christo a las Profesons”, dues lliures i cinc sous ;per “una cortina de glasa verda per

lo Altar de dit Sant Christo”, tres lliures, i de fer “portar lo dit Sant Christo a la Iglesia del Morell”, una lliura, disset sous i sis diners. Les dates respectives són 25, 26 i 29 de febrer del mateix any 1768.

El mestre de cases del Morell Agustí Llorens hi té el “Compte del gastat en buydar, y afondir la Paret de la Iglesia del Morell per lo Altar del Sant Christo es a saber per obras de Mestre de Casas”. Puja a tretze lliures, cinc sous i diners, per guix, rajoles, mestre de cases, fadrí, dos manobres, transports, etc. Aquest compte està datat al Morell el dia 14 de febrer de 1768.

Finalment, consta com el ja esmentat Josep Lletget daurà el retaule. “En los mesos de Febrer, Mars y Abril de 1777 fiu daurar lo referit Retaula del Sant-Christo del Morell a Josep Lletget Daurador de Tarragona y me costa 215 lliures las quals paguí de diners propis meus, com consta dels Recivos que tinch en lo Plech de diferents recivos... 215 lls.”.

L'obra costà, doncs, reunint les quantitats esmentades, 533 lliures, 8 sous i 3 diners.

Francesc Bonifàs, com fa notar Cèsar Martinell, desenrotllà la seva activitat durant la segona meitat del segle XVIII, època en què, a casa nostra, l'escultura es començava a deixondir de la decadència aclaparant que havia imperat durant el segle XVII.

Ell és de tots els Bonifàs, el que sent amb més poixança l'empenta del neoclassicisme. La seva habitual tendència a les normes neoclàssiques caldria cercar-la més aviat en el seu propi temperament que en l'escassa diferència d'edat que el separava de Lluís. Aquest és encara un escultor completament barroco, lliure. Francesc s'esforça per ésser correcte, per no trencar els motllos de les normes acadèmiques, sometent la seva inspiració genial a la censura dels coneixements artístics que posseeix del seu ofici. No podem oblidar les influències que rebria a Tarragona en estudiar les deixalles de la civilització romana en el coneixement de les quals es distingí. Però això no vol dir que la seva obra sigui freda i encarcerada; ben poques vegades l'estudi hi ofega la inspiració artística que naturalment la concep. Algunes de les seves escultures tenen, com diu Martinell, una exquisida, fina, quasi imponderable gràcia, aquesta gràcia de la que els Bonifàs sabien el secret. El nostre Gaudí havia dit que les quatre matrones del cambril de Misericòrdia, dues d'elles de Francesc Bonifàs, eren escultures a l'altura de les més gracioses que puguin trobar-se en tot el món. Deu ésser un plaer per als reusencs el posseir-les i conèixer-ne aquest judici crític que meresqueren de Gaudí, “un dels homes de més talent i més fina percepció de tots els temps”.

Del retaule de la capella del Sant Crist del Morell, obrat per Bonifàs quan tenia trenta-quatre anys, apenes en resta res.

No fa gaire que vam tenir ocasió de visitar l'església d'aqueix poble. Hi ha a la tercera capella entrant a ma esquerra, o sigui al segon altar, perquè la primera correspon al Baptisteri, un Sant Crist i la Mare de Déu dels Dolors amb el Sant Sepulcre sòta, però ni les dues primeres d'aquestes imatges ni la part arquitectònica de l'altar són les que feu Bonifàs i consten en les clàusules reproduïdes.

Segons ens digueren els senyors Vicari i Beneficiat del Morell, Rnds. Torres i Manyer, fa trenta-nou anys que aquest altar es cremà i destruí quasi totalment. Hom recorda que es salvaren de l'incendi, encara que havent sofert molt a conseqüència del mateix, dos sòcols magnífics, dos angels i el Sant Crist. Els primers desaparegueren, els

angels foren restaurats i aprofitats per a l'altar actual i l'imatge del Sant Crist es restaurà considerablement i se li donà la forma jacent per a col·locar-la en un Sant Sepulcre. L'altar actual no ofereix cap interès artístic. Fou construït molt poc temps després de la destrucció del de Bonifàs i de moment deixat en blanc. Als dos anys, la família Comte va fer policromar i daurar l'altar tal com el veiem en els nostres dies. A un costat i altre hi ha els dos àngels de Bonifàs que sostenen el Drap de la Verònica i el Gerro de la Passió, al centre un Crist que figurava a la barana del Cor i als seus peus la Mare de Déu dels Dolors, donada també pels senyors Comte. A sota hi ha el Sant Sepulcre, contenint el Sant Crist de Bonifàs reconstituït i modificat en la forma dita.

JOSEP ROCAMORA